

VYBRANÉ INTERDISCIPLINÁRNE MOMENTY
V SKÚMANÍ „ŠTÚROVSKEJ PROBLEMATIKY“

KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Bratislava, SR

KOLLÁR, K.: Some Interdisciplinary Aspects in the Research of „Štúrian Problematics“

FILOZOFIA 72, 2017, No. 10, pp. 834-843

Drawing on an international interdisciplinary conference *Štúr, his followers, romanticists, national revivalists* (carried out in 2015) the article analyzes the theoretical heritage of L. Štúr. The author's focus is on several aspects of Štúr's activities in the pre- and post-revolutionary periods in the 40s of the 19th century. A special attention is paid to Štúr's efforts to establish the official national Slovak language, as well as to Slovak and Slavonic nationalisms and their theoretical roots.

Keywords: L. Štúr – Nation – Language – Nationalism – Romanticism

Potreba analyzovať život a dielo Ľudovíta Štúra (1815 – 1856) ako téma bádateľského záujmu oprávnene pretrváva. Postava Ľudovíta Štúra bola už počas jeho krátkeho života, a najmä po jeho predčasnej smrti z rôznych ideovo-politických dôvodov ikonizovaná a idealizovaná a aj selektívne využívaná na rôzne pragmatické ciele. Na druhej strane možno v odbornej literatúre registrovať inovatívne prístupy k dielu a pôsobeniu Ľudovíta Štúra. V týchto, najmä novších interpretáciách je možné identifikovať rôzne uhly pohľadu na Štúrovu tvorbu, osobitne na jeho publikácie po roku 1848.

Inovatívny interpretačný zámer sledovala aj medzinárodná, medziodborová a tematicky širokospektrálna konferencia *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*, ktorá sa z iniciatívy Ústavu slovenskej literatúry SAV konala v máji 2015 pri príležitosti dvojstého výročia narodenia Ľudovíta Štúra, ako aj 90. výročia narodenia literárneho vedca Oskara Čepana, ktorý bol iniciátorom nového spôsobu uvažovania o slovenskom romantizme ako východisku slovenskej kultúry 19. storočia.¹ V súvislosti s predmetom našej úvahy o in-

¹ Výstupom z konferencie je publikácia, do ktorej bolo zaradených 21 príspevkov, z ktorých 19 odznelo priamo na vedeckom podujatí a dve boli vložené dodatočne:

Úvod (Peter Zajac, Ľubica Schmarcová); Tibor Pichler: *Štúrov etnický entuziazmus ako politika túžob, nádejí, ideí a moci*; Peter Zajac: *Paradoxy slovenského romantického hnutia*; Adam Bžoch: *Formy družnosti slovenskej romantickej generácie*; József Demmel: *Štúrovci a slovenská verejnosť*; Erika Brtánová: *Romantici – kazatelia*; Peter Podolan: *Štúr, štúrovci a Ján Kollár*; René Bílik: *Vzťah Ľudovíta Štúra a Jána Kalinčiaka ako spor*; Róbert Gáfrík: *Obraz Indie v diele Ľudovíta Štúra*; Daniela Kodajová: *Dve posolstvá Ľudovíta Štúra. Kultúrno-historický význam diel Slovanstvo a svet budúcnosti a O národných písniach a povestiach plemen slovanských*; Marina Čarnogurská: *Prerod Ľudovíta Štúra z ortodoxného „hegelovca“ na politiku obhajujúceho obojstranne súčinnú dialektiku protikladných častí existujúcej spoločenskej reality*; Ľubica Schmarcová: *Hurbanov životopis Ľudovíta Štúra ako romantická biografija*;

terdisciplinárnych pohľadoch na štúrovskú problematiku, je dôležitý prínos O. Čepana, ktorý spočíva v tom, že „... vytvoril koncepciu romantizmu ako vnútorne diferencovaného, nelineárneho národného, politického, kultúrneho a literárneho pohybu. Tomuto pohybu zodpovedá v slovenskej literatúre lepšie pojem romantizmus než zaužívaný pojem štúrovci, ktorý Čepan vyhradil Štúrovym žiakom a epigónom“ (Schmarcová, Zajac 2016, 9).

Medzi zásadné vedecké prínosy teoretickej aktivity O. Čepana patrí nesporne aj vytvorenie novej koncepcie vnútorne diferencovanej predstavy romantizmu, ktorá bola opozitom dovtedajšej viac-menej akceptovanej predstavy o vnútorne konzistentnom jednoliatom modeli romantizmu všeobecne a štúrovcov zvlášť. Konkrétny prínos predstavuje teda vytvorenie „nového“ pluralitného viacprúdového modelu romantizmu ako opozita všeobecne akceptovaného monolitu generácie štúrovcov – predstaviteľov slovenského romantizmu. Tento model viac zodpovedá širokospektrálnemu národnému politickému, kultúrnemu, ale aj literárnemu pohybu v podmienkach formujúcej sa slovenskej spoločnosti v 19. storočí.

Tematický a problémový diapazón recenzovaných statí zaradených do publikácie je široký a z rôznych aspektov rieši problematiku obsiahnutú v názve publikácie, ktorej vybrané časti tvoria základ našich úvah a ktorá nesie veľa znakov interdisciplinarity. Interdisciplinárny prístup ku skúmanej realite poukázal na množstvo prienikov spoločenskovedných disciplín, ktoré sa heuristicky efektívne zmocňujú nosnej témy vedeckého podujatia, ku ktorej patrili aj otázky: romantizmus a štúrovci, obrodenie ako projekt zmeny, ako aj niektoré menej známe kontexty Štúrovho diela.

Ludovít Štúr ako centrálna téma vedeckého diskurzu na uvedenej konferencii bol skutočne širokospektrálny mysliteľ, publicista a politik a jeho dielo viac či menej zasahuje do súčasných spoločenskovedných a humanitných disciplín, resp. umiestňuje sa na ich prieniku. Širokému tematickému záberu konferencie zodpovedá multidisciplinárny a interdisciplinárny prístup, o ktorý sa editor, ako aj autori statí pokúsili.

V štúdiu T. Pichlera, výstižne nazvanej *Štúrov etnický entuziazmus ako politika túžob, nádejí, ideí a moci*, sa jej autor zamýšľa nad evolúciou Štúrovho myslenia v rôznych obdobiach jeho národno-obrodenskej aktivity, rozpoznateľne späté s historickými cezúrami dobovej spoločenskej a politickej situácie, v čom sa však líši od niektorých prednesených názorov, ktoré vnímajú skôr kontinuitu a vnútorné prepojenia Štúrovho myslenia v čase pred meruôsmymi rokmi a po nich. V svojej koncepcii ponúka T. Pichler premisu, že roky 1848 – 1849 boli vo vývine Štúrových názorov skutočne prelomové. V skratke

Alexandra Hudymač: *Vyrozprávať seba. Automytologizačné stratégie v listoch Ludovíta Štúra*; Jana Pacálová: *Nádeje a sklamanie*; Alfrun Kliems: „Objatie“ a „prienik“. *Ludovít Štúr, poézia a ženstvo*; Irena Bilińska: *Formy národného priestoru v poézii Ludovíta Štúra*; Slavomír Ondrejovič: *K Štúrovmu výberu bázy pre spisovnú slovenčinu*; Dalibor Tureček: *Mezi pocitem zrady a kolonialismem. Obrazy Slovenska v české poezii od Štúra k První republice*; Joanna Goszczyńska: *Odtajnenie Tajnej histórie panslavizmu (casus Jozef Podhradský)*; Marcela Mikulová: *Medzi vábením ducha a imperatívom predmetnosti (Jozef Škultéty a doznievanie národného obrodenia)*; Ivana Taranenkova: *Národnoobrodenecké literárne reprezentácie v diskurze slovenského realizmu*; Marta Herucová: *Oltárny obraz v Hlbokom, litograf Anastas Jovanović a maliar Johann Böss*.

jeho téza znie takto: Štúr „... inak rozmýšľal a konal v predrevolučnom a porevolučnom období. Konštantou jeho života a myslenia však bol nikdy neochabujúci slovanský etnický entuziazmus, vyrastajúci z modernizačných dilem východnej, strednej Európy všeobecne a Uhorska špeciálne“ (Pichler 2016, 15).

Myšlienku etnického slavizmu však, ako to autor prízvukuje, prevzal Ľ. Štúr od J. Kollára z jeho idey o slovanskej literárnej vzájomnosti. Špecifické pre Štúrove teoretické konštrukty však bolo to, že pôvodne slovenské a neskôr slovanské etnické nadšenie či zanietenie a „túžby“ inkorporoval do svojich politických projektov. V týchto konštruktoch je možné sledovať i vplyv dobovej nemeckej filozofie, ktorou bol Ľ. Štúr ovplyvnený podobne ako iní slovenskí evanjelickí vzdelanci, ktorí študovali v Halle či v iných univerzitných mestách Nemecka. Toto filozofické imprimatur Štúr neskôr vtelil do tvorby svojich slovenských, resp. neskôr slovanských etnonárodných koncepcií. Dôležitým poznatkom v tejto súvislosti je autorom proklamovaná téza, že aplikácia niektorých Herderových a Hegelových ideí v národnostných konštruktoch slovenských romantikov bola diferencovaná a podliehala vývinu a posunu v čase; iná bola u Kollára, iná u Launera a iná u Štúra. Ľ. Štúr bol zakladateľom svojbytného, jazykovo-kultúrneho, pôvodne slovenského a neskôr slovanského nacionalizmu, orientovaného na veľký slovanský štát Rusko.

Na filozofické východiská a orientácie Ľ. Štúra poukazuje M. Čarnogurská vo svojej stati nazvanej *Prerod Ľudovíta Štúra z ortodoxného hegelovca na politika, obhajujúceho obojstranne súčinnú dialektiku protikladných častí existujúcej spoločenskej reality*. Na príklade analýzy dvoch prác Ľ. Štúra, a to predrevolučného článku z roku 1845 *Pospolitosť a jednotlivosť*, publikovaného v Slovenských národných novinách, a porevolučného spisu *Slovanstvo a svet budúcnosti* poukazuje z filozoficko-historického hľadiska na vývin a názory Ľudovíta Štúra v oblasti filozofie dejín (pozri aj Mészáros 2016, 845-857). Konkrétne ide o vývin v myslení a orientácii Ľ. Štúra ako herderovsko-hegelovského mysliteľa. M. Čarnogurská o tom píše: „Napriek tomu, že v jeho filozofickej práci *Pospolitosť a jednotlivosť* z roku 1845 ešte silne cítiť hegelovskú metodológiu filozofického uvažovania, už tam sa začína črtiť jeho postupný odklon od dôslednej svetonázorovej poplatnosti Hegelovi“ (Čarnogurská 2016, 245). A ďalej autorka upresňuje, že „... Štúr, aj keď si to pravdepodobne vôbec konkrétne neuvedomoval, sa stal v historicko-filozofickej úvahe *Pospolitosť a jednotlivosť* už aj faktickým kritikom Hegelovej filozofie a odhaľovateľom slabín Hegelovho modelu historickej dialektiky sveta“ (Čarnogurská 2016, 254). Tento odklon od Hegela pokračoval u Štúra v porevolučnom období a jeho praktickú aplikáciu realizoval práve v spise *Slovensko a svet budúcnosti*.

Vráťme sa však späť k analýze T. Pichlera. Autor konštatuje, že „... slovenské intelektuálne dejiny sú z celkového pohľadu ideovo polyfonické i polemické. A sú, osobitne v sledovanom období, produktom znesvárených, navzájom sa často ostrakizujúcich vzdelancov, ktorí svojich odporcov anatematizujú“ (Pichler 2016, 17). Žiaľ, jeho konštatovania majú nadčasovú platnosť a zároveň sú relevantným protiargumentom proti idealizovaným predstavám o monolitnom celku, resp. „šiku“ slovenských romantikov či Štúrových stúpenecov, ideovo stojacich za svojim protagonistom.

Ďalšou témou, ktorú T. Pichler vo svojich úvahách otvára, je funkcia národného

(slovenského) jazyka v zamýšľanom procese stmelovania vo viacerých rezoch (konfesionálne, stavovsky, teritoriálne a pod.) rozdrobenej slovenskej pospolitosti. Ľudovít Štúr sa prioritizáciou svojho nového modelu jazykovo-kultúrneho slovenského nacionalizmu, ktorého nositeľom boli práve slovenskí vzdelanci, efektívne snažil o jazykovo-kultúrnu a výhľadovo i o politickú jednotu slovenskej pospolitosti. Ako píše autor, „... Štúr pri formulovaní základov nového slovenského spisovného jazyka ako prostriedku integrálneho slovenského nacionalizmu, potenciálne zjednocujúceho slovensky hovoriacich v hornom Uhorsku nezávisle od stavovskej a konfesionálnej príslušnosti, mal na mysli aj hornouhorsku šľachtu slovenského materinského jazyka“ (Pichler 2016, 19). Funkcie jednotného spisovného jazyka vidí autor state vo viacerých významových rovinách a v Štúrovej koncepcii rozpoznáva „interdisciplinárne“ momenty. Píše o tom takto: „Nový spisovný jazyk zdôvodnený potrebou premostiť konfesionálno-kultúrne, ako aj stavovské diferencie, mal teda národovtorné určenie a unifikáciu funkciu. Štúr zdôvodňoval nový spisovný jazyk však aj filozoficko-historickým prístupom, odkazom na preduhorsku historicky samostatnú slovanskú existenciu slovenského národa a odvodzoval z nej nárok na budúcu svojbytnú, vlastným národným povedomím disponujúcu jednotku“ (Pichler 2016, 22). Autor zároveň v Štúrovom sociálnom kritizme, zameranom na nízky stupeň rozvoja spoločenského pocitu spolupatričnosti, resp. „ducha pospolitosti“, hovorí o Štúrovej sociologickej imaginácii kombinovanej s národno-evolučným princípom.

Témou, ktorej sa ďalej dotýkajú úvahy autora state, je problém konzistentnosti Štúrovho uvažovania v národnej otázke. Ako sme už uviedli, a v tom sa stotožňujeme s autorom state, v teoretických konštruktoch Ľ. Štúra je možné identifikovať tri obdobia: pred-revolučné, revolučné a porevolučné, pričom evolučné zmeny v jeho spôsobe uvažovania (a smerovania) sú evidentne prítomné a preukázateľné. Jednoznačný bádateľský posun je identifikovateľný v projekcii národnej otázky po nezdare a nenaplnení „túžob“ a predstáv Ľ. Štúra spätých s revolučným procesom v 40. rokoch 19. storočia, ako aj nádeji vkladanej do konania panovníka. Sklamanie Štúra z vývinu vecí slovenských je evidentné (aj keď tieto názory majú svojich oponentov, na čo ešte poukážeme).

V koncentrovanej podobe to pomenúva T. Pichler, keď píše: „Pre Štúra boli udalosti a výsledok revolučného obdobia cezúrou, ktorá zmenila jeho pohľad na ‚národnú otázku‘. Premenila sa mu zo slovenskej na slovanskú. Pôvodný slovenský národovtorný projekt sa rozpustil v slovanskom. Štúr svoje myšlienky zhrnul v spise, ktorý nazval *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Nepríťahovala ho nedávna minulosť, podujal sa konštruovať budúcnosť“ (Pichler 2016, 24). V tejto súvislosti treba však pripomenúť, a o tom sme presvedčení, že zmena v Štúrovej orientácii od slovenského kultúrno-politického nacionalizmu k slovanskému s významnou rusocentrickou pozíciou nevznikla len v dôsledku nenaplnených túžob a sklamaní z revolučných čias či v dôsledku neriešených slovenských národno-obrodných aktivít, ale bola v istej forme prítomná i v jeho pred-revolučnom tvorivom období, (ako na to poukazujú viacerí autori), ale naplno sa rozvinula až po revolučnom nezdare.

Tak napríklad historička D. Kodajová, ktorá je zástankyňou názoru o kontinuálnom vývoji v myslení a tvorivej aktivite Ľ. Štúra, sa v svojej štúdií *Dve posolstvá Ľudovíta*

Štúra venuje kultúrno-historickému významu jeho dvoch porevolučných prác, a to *Slovanstvo a svet budúcnosti* a *O národných písniach a povestech plemen slovanských*. Tu konštatuje, že Ľ. Štúr „... ako jedna z najreflektovanejších postáv našich dejín hrá predovšetkým úlohu symbolu. Jeho obraz a odkaz sa deformuje do aktuálne želateľných podôb. A tak sa na jeho dielo v každej dobe navršuje nový nános interpretácií, do ktorých sa premieta sociálna a politická skúsenosť interpretov“ (Kodajová 2016, 203). Dodajme, že to nie je len politická skúsenosť, ale sú to aj aktuálne politické záujmy. Autorka sama odmieta takýto pragmatický prístup, ktorý nevytvára reálny obraz Ľ. Štúra a jeho diela. K rozdielnym interpretáciám dochádza podľa nej najmä pri analýzach vzniku, ale aj pri analýzach obsahu vyššie spomenutých, inak najrozsiahlejších diel Ľ. Štúra. D. Kodajová vníma názory niektorých bádateľov, ktoré vznik porevolučných diel, najmä politicko-filozofického (dodajme, že aj vizionárskeho) traktátu *Slovanstvo a svet budúcnosti* pripisovali zmenám v Štúrovom porevolučnom myšlienkovom svete, a tvrdí, že „... sú produktom smutnej izolácie, sklamaní z výsledku revolúcie i následného vývoja, rezignácie a prehodnocovania svojich predchádzajúcich názorov“ (Kodajová 2016, 205). Autorka sa snaží argumentmi podporiť svoju koncepciu porevolučnej tvorivej aktivity Ľ. Štúra, ktorú považuje za prirodzené pokračovanie a prehĺbenie Štúrovho náhľadu na slovanskú problematiku. V tejto súvislosti sa pýta: „Bolo sústredenie sa na tieto diela (vyššie spomenuté porevolučné práce – K. K.) pre Štúra únikom od smutnej reality? Mne sa to javí inak. Hodnotím jeho úsilie ako cielené zameranie sa na témy, ktoré dotvoria vnímanie Slovanov ako samých seba... Po revolúcii potrebovala slovanská myšlienka nový impulz a aktualizovanú podobu a práve tento cieľ, podľa mňa, Štúr sledoval“ (Kodajová 2016, 206).

Autorka upozorňuje, že Štúrov spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* nie je určený čitateľovi, ktorý nie je dostatočne zorientovaný v politických, cirkevných a filozofických dejinách Európy, pričom text traktátu mal byť podnetom na ďalšie úvahy o nastolenom probléme a želaním Ľ. Štúra, obsiahnutým v závere práce, bolo, aby bol recipientmi prijatý v zmysle jeho zámeru. Autorka podľa nášho názoru správne upozorňuje: „Spory o interpretáciu diela *Slovanstvo a svet budúcnosti* tvoria samostatnú kapitolu recepcie nielen diela, ale i samotného Ľudovíta Štúra v slovenskom politickom myslení“ (Kodajová 2016, 216). Dodajme, že v tomto spore o interpretáciu v dejinách slovenského politického, ale aj kultúrno-filozofického myslenia a myslenia vôbec sa autorka prezentáciou svojich názorov stáva aktívnou účastníčkou tohto stále živého diskurzu.

Podľa nášho názoru Ľ. Štúr po neúspešnej revolúcii v meruôsmom roku a pod vplyvom novovzniknutej situácie, v ktorej nedošlo k naplneniu „túžob a očakávaní“ slovenského, ale ani iných slovanských etník v monarchii, uvažoval o možných, a to „možných“ treba zdôrazniť, ďalších variantoch vývoja situácie a postavenia Slovanov v stredoeurópskom priestore. Dve z „virtuálnych“ prognostických vízií, resp. možností (v skratke: federatívne usporiadanie stredoeurópskeho priestoru a premena monarchie na centrum všetkých západných a južných slovanských etník) odmietol ako nerealistické. Z analýzy týchto jeho ideových konštruktov mu vyplynul záver o ich neuskutočniteľnosti, preto vypracoval model združenia slovanských etník pod hegemoniou Ruska – ale s podmienkou realizácie modernizačných, demokratizačných a reformných procesov vo vnútri ruského

šťátu, ktoré, ako je známe, sa neuskutočnilo. Rusko-mesianistická vízia (obrat k Rusku po odmietnutí prozápadnej orientácie) sa zdala byť jej autorovi perspektívna a východisková pre porevolučné pozicionovanie slovanských etník, stala sa však predmetom sporu, ktorého dozvuky sú prítomné podnes, a to nielen v odbornej spisbe.

Tento signifikantný posun v uvažovaní Ľ. Štúra znamenal nielen jeho rezignáciu na prvoplánovú predrevolučnú ideu slovenskej samostatnosti v reformovanej monarchii a zároveň odklon od jeho prozápadnej pragmaticko-protestantskej platformy a jej substitúcie východoslovanským pravoslávím. Znamenalo to aj to, čo v sociologickej skratke identifikuje T. Pichler keď tvrdí, že „... Štúrov slovanský projekt je rezignáciou na pôvodne proklamovanú slovenskú národnú sebastrednosť a zodpovednosť za seba, ako aj na dejiny stredoeurópskeho regiónu“ (Pichler 2016, 31).

Interdisciplinárny prístup P. Zajaca ku skúmaniu problematiky slovenského ideovoromantického prúdu, súčasťou ktorého boli Ľ. Štúr a jeho nasledovníci, epigóni, resp. sociálna skupina, ktorá svojím konaním a myslením úzko korešpondovala so svojím protagonistom, je evidentný v štúdiu pomenovanej *Paradoxy slovenského romantického hnutia*. Autor upozorňuje, že vznik a formovanie moderného slovenského politického národa v 19. storočí nebol, podobne ako v prípade iných, najmä stredoeurópskych národov, priamočiarym procesom, ale bol to komplikovaný proces, sprevádzaným množstvom paradoxov. Vo svojej viacprvkovej analýze sa autor selektívne venuje niektorým z nich.

Jedným z paradoxov, ktorý P. Zajac považuje za dôležitý, je paradox teritória. Ten vyjadruje, že „... v prvej tretine 19. storočia bolo slovenské teritórium vymedzené len vágne a emblematicky... jednoducho povedané, neexistovalo ustálené slovenské teritórium, nad ktorým by bolo možné vykonávať samostatnú politickú moc, s rešpektovaným spoločenstvom a kodifikovaným spisovným jazykom... Slovenské národné hnutie hľadalo pôdu, na ktorej by mohlo skonštituovať moderný slovenský politický národ“ (Zajac 2016, 34). Inými slovami, je realitou, že slovenské teritórium (či slovenská krajina) nebolo až do vzniku 1. československej republiky geograficky vymedzené, jeho hranice neboli stanovené. Pre slovenské národno-obrodenské hnutie predstavoval skutočný problém fakt, že nebol definovaný priestor, kam by bolo možno umiestniť a kde by bolo možné konštituovať moderný slovenský národ (pozri aj Mészáros 2014, 725-736).

Ďalším reflektovaným paradoxom v analýze P. Zajaca je paradox jazyka. Ide tu o vyvrátenie známeho mýtu spojeného so Štúrovou koncepciou slovenského národného jazyka, ktorý tradoval ľudovosť slovenčiny, pričom jeho súčasťou bola myšlienka, že ako základ spisovnej slovenčiny bol vybraný „... niektorý zo stredoslovenských ľudových dialektov“ (Zajac 2016, 39). Moderný jazykovedný výskum však preukázal, že Ľ. Štúr si za základ spisovného jazyka vybral cielene jazyk z urbánneho prostredia – konkrétne jazyk meštianskej vrstvy obyvateľov Liptovského Mikuláša. Tomuto problému sa hlbšie venuje štúdia S. Ondrejoviča *K Štúrovmu výberu bázy pre spisovnú slovenčinu* (Ondrejovič 2016, 331-340). Tento fakt má okrem jazykovednej aj svoje ideologické konotácie, resp. význam, ktorý svedčí o Štúrovej predvídavosti a konceptuálnom uvažovaní *pro futuro* v snahe „... navrúbiť mestský jazyk na ľudovú ideológiu, čo malo značný význam, lebo to potvrdzovalo, že hŕstka intelektuálov sa mohla oprieť o mnohopočetné, etnicky spoľahlivo

vymedzené, ale národne difúzne spoločenstvo, ktoré vytváralo zo slovenského národa potenciálny mocenský faktor... Vychádzal politicky z meštianstva, ale ideologicky sa opieral o ‚ľud‘ či ‚národ‘, čo celému projektu zabezpečovalo reálnu politickú legitimitu a nádej na úspech“ (Zajac, 2016, 39). Pri presadzovaní svojho projektu Ľ. Štúr aktívne a efektívne využíval v predrevolučných rokoch aj ním založené médium Slovenské národné noviny.

Štúrov výber jazyka, resp. nárečia strednej triedy obyvateľov Liptovského Mikuláša ako spisovného jazyka sa nám dnes na základe jazykovedných, kultúrno-historických, politologických a etnologických analýz zdá z hľadiska konštituujúceho sa moderného národa správny, prezieravý a integračný. Tento výber však mal svojich oponentov. Štúrov odklon od češtiny a vydávanie *Slovenských národných novín* v novom spisovnom jazyku viedli k sporu v romantickom hnutí slovenských vzdelancov. Štúrov krok mal súdobých kritikov, z ktorých niektorí jeho krok považovali priamo za zradu, ale mal aj svojich aktívnych zástancov. Je zaujímavé, že tento spor o výber jazyka pre Slovákov pretrval až do prvých dekád 20. storočia, ako na to v ďalšom texte krátko poukážeme (pozri aj Kollár 2015, 865-872).

Vo svojej analytickej štúdií P. Zajac venuje pozornosť ďalším paradoxom Štúrovho života a pôsobenia, medzi ktoré patrí i paradox Štúrovho (disidentského) pôsobenia po roku 1849, keď Štúr odmietol ponuku pracovať v štátnej službe a uprednostnil svoje životné poslanie pred „zapadnutím do vonkajšieho sveta“ (Zajac 2016, 57), vytváranie vlastného sebaobrazu Ľ. Štúrom, ako aj obrat od jeho predrevolučnej polonofilskej orientácie k rusofilskej mesianistickej vízií, ktorú predložil začiatkom 50. rokov 19. storočia v dvoch už spomenutých dielach, ako i prechod od koncepcie demokratického, západoeurópsky orientovaného slovenského národa k „... myšlienke splynutia slovenského a slovenského princípu v celku, ktorý uňho predstavovala ruská ríša a ruský nacionalizmus“ (Zajac 2016, 59) so všetkými konzekvenciami, ktoré z toho vyplývali v jazykovej, kultúrnej, politickej a náboženskej oblasti.

Na margo P. Zajacom uvedeného paradoxu vytvárania obrazu seba samého treba uviesť, že v paleta interdisciplinárnych prístupov ponúknutých na uvedenom vedeckom podujatí a následne v súbore statí, ktorý je predmetom našej úvahy, sú prítomné aj komplementárne aspekty, ktoré drobnokresbou dotvárajú obraz skúmaného fenoménu. Takým je napríklad i stať Alexandry Hudymač *Vyrozprávať seba. Automytologizačné stratégie v listoch Ľ. Štúra*, venovaná mytizácii Štúra jeho súdobými stúrencami, ale aj automytizácii protagonistu národno-obrodenského procesu. Automytologizácia vedúcej osobnosti hnutia nie je síce v dejinách myslenia až taká frekventovaná, ale nie ojedinelá. Vytváranie proštúrovskej pozitívnej mytológie predstavovalo v danom období skutočne funkčný prvok vytvárania národnej identity. Na jednej strane má vytváranie obrazu idealizovanej, priam adorovanej vodcovskej osobnosti z hľadiska sociálnej psychológie svoj význam pri utváraní a posilňovaní skupinového povedomia, na druhej strane treba priznať, že zdrojom mýtov o sebe samom bol paradoxne práve Ľ. Štúr. Výstižne o tom píše spomínaná autorka state: „Automytologizačné stratégie v korešpondencii Ľudovíta Štúra spočívajú teda predovšetkým na veľmi kompaktnom, štylizovanom, rétoricky premyslenom rozprávaní o sebe samom. (...) V Štúrových listoch, takmer zbavených podrobností každodenného

života je rozprávanie o sebe samom založené na kresťansko-rytierskom étose“ (Hudymač 2016, 279).

P. Zajac vo svojej historicko-analytickej štúdií uvádza aj ďalšie paradoxy, ktoré sú komplementárnymi charakteristikami Štúrovho pôsobenia, avšak vzhľadom na vymedzený priestor ich neuvádzame a odkazujeme čitateľa na spomínanú stať autora.

Z hľadiska interdisciplinarity prístupu ku skúmaniu diela a aktivít Ľ. Štúra je veľmi podnetný aj príspevok znalca štúrovskej problematiky J. Demmela z Výskumného ústavu celoštátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku, nazvaný *Štúrovci a slovenská spoločnosť*. Autor sa v ňom úspešne pokúsil analyzovať problematiku recipientov *Slovenských národných novín*, ktoré vychádzali v rokoch 1845 – 1848 a ktoré redigoval Ľ. Štúr. Jeho príspevok nesie znaky sociologickej analýzy skúmaného fenoménu predplatiteľov média: na tejto selektívne vybranej vzorke obyvateľstva chce zistiť, „... pre ktoré spoločenské skupiny, vrstvy a siete vzťahov boli v dobovom Uhorsku predstavy o modernom slovenskom národe lákavé“ (J. Demmel 2016, 97) J. Demmel sa teda v svojej historicko-sociologickej analýze venuje krátkej histórii odoberania *Slovenských národných novín* a jej výpovednej hodnote, ktorá je podľa neho vysoká, pričom paradoxne bola v doterajšom výskume marginálne využívaná. Autor príspevku zdôrazňuje fakt, ktorý je významný jednak z hľadiska dejín slovenskej žurnalistiky, jednak z hľadiska dejín slovenského myslenia, totiž že Ľ. Štúrovi sa podarilo v roku 1845 založiť dvojtýždenník *Slovenské národné noviny*, ktoré mali mimoriadny význam v národnouvedomovacom procese. Toto periodikum vychádzalo od júla 1845 do júna 1848 v súlade s novým tlačovým zákonom, ktorý požadoval od majiteľa a vydavateľa periodika zložiť likvidačnú kauciu štyritisíc zlatých.

Súdoby význam *Slovenských národných novín* spočíval nielen v tom, že sa stali „... hlavným nositeľom nového spisovného jazyka, ale aj v tom, že história ich vzniku je vlastne spojená s kodifikáciou jazyka. *Slovenskije narodnje novini* vytvorili možnosť reprezentácie nezávislej, slovensky hovoriacej elity v Uhorsku, a tak už nemuseli slovenské národné záujmy presadzovať v zahraničných periodikách, ale vo vlastnom tlačovom orgáne“ (Demmel 2016, 107). Periodikum plnilo teda okrem iných funkcií i funkciu integračnú, čo znamenalo, že na ich platforme sa mohli zoskupovať pomerne heterogénne, vnútorne aj konfesiónálne rozvrstvené skupiny slovensky orientovaných vzdelancov. J. Demmelovi sa podarilo na základe podrobnej sociologickej analýzy primárnych prameňov (zoznamy predplatiteľov) poodhaliť aj „... skryté štruktúry siete sociálnych vzťahov. V prípade slovenského národného hnutia ukázali, prečo Štúr dokázal národnú ideu šíriť oveľa efektívnejšie, ako Kollár... Dôležitým bolo tiež to, že sa rozhodol vydávať prvé slovenské politické noviny v novom spisovnom jazyku namiesto dovtedy aj ním použíwanej češtiny“ (Demmel 2016, 97). Pre národno-integračnú funkciu periodika bola dôležitá i skutočnosť, že bolo vydané v novom spisovnom jazyku v štúrovskej slovenčine, vďaka čomu ho akceptovala i katolícka časť vzdelancov a dedinskej inteligencie.

Možno konštatovať, že integračná funkcia *Slovenských národných novín*, na pôde ktorých sa v otázkach národného obrodzenia stretávala katolícka i evanjelická slovensky orientovaná inteligencia a vzdelaná časť obyvateľstva, pozitívne pôsobila pri formovaní slovenskej verejnej mienky.

Na druhej strane, za iniciáciu slovenského spisovného jazyka L. Štúr čelil, ako sme už naznačili, kritike svojich súčasníkov (J. Kollár, S. Chalupka, J. Palkovič, K. Kuzmány, J. Chalupka a iní), ktorí mu vyčítali odklon od používanej češtiny. Kriticky vnímali jazyk periodika aj niektorí českí národovci, ktorí v ňom videli počiatok česko-slovenského rozkolu – tak, ako to omnoho neskôr vyhodnotil aj Milan Hodža sa vo svojej práci *Československý rozkol*. M. Hodža v uvedenej práci, ktorá vyšla s podnázvom *Príspevky k dejinám slovenčiny* v Turčianskom sv. Martine v roku 1920, pokúsil opísať „... vznik fonetickej štúrovčiny a jej národnopolitický zmysel, potom jej pád, osnovanie spisovnej slovenčiny dielami Hodžovými a Hattalovými“ (Hodža 1920, 5). V úvode k svojej práci M. Hodža uvádza svoj východiskový teoretický predpoklad, podľa ktorého kodifikovaním slovenského spisovného jazyka v štyridsiatych rokoch 19. storočia sa „... udialo podstatne viac, než vznik knižnej slovenčiny: udial sa rozpadok jednotného kultúrneho telesa na dvoje, rozkol na dve národné individuality“ (Hodža 1920, 9). M. Hodža v *Československom rozkole* negatívne posudzuje Štúrov odklon od češtiny, pričom okrem politických dôvodov vo svojej práci nevidí ani neuznáva nijaké argumenty svedčiacie v prospech zavedenia spisovnej reči L. Štúrom. Súhlasí síce s tým, že hoci „... slovenčina ako jazykový a slohový odstín bola vždy nepopierateľnou skutočnosťou..., na nijaký pád nestačil sklon k dialektu ako dôvod na založenie novej národnej individuality s osobitnou literatúrou“ (Hodža 1920, 183).

M. Hodža v *Rozkole* uznáva význam spisovnej slovenčiny pre literatúru a rozvoj umeleckej spisby. Neuznáva ho však, pokiaľ ide o ďalší politický vývin slovenského národa. V tomto zmysle dokonca považuje Štúra za separatistu, ktorý nesprávne pochopil postavenie slovenského národa v kontexte slovensko-českého vzťahu, rozbil tento vzťah, spôsobil česko-slovenský rozkol, a porušil tak historické tradície vzťahov Čechov a Slovákov (Kollár 1990, 534-538). Hodžova práca je zrejším dokladom toho, že autor Štúrov zámer nepochopil. Podľa nás práve L. Štúr „... ako úspešný syntetik osvieteného programu bezprostrednej pomoci životu so špekulatívnou filozofiou dejín sa snaží ukázať, že každý národ práve rozvíjaním svojich vlastných osobitých znakov, jazyka, literatúry, umenia a svojej kultúrnej osobitosti môže prispieť k rozvoju všeobecnej ľudskosti“ (Várossová 1963, 98). Na dokreslenie faktu pretrvávajúceho „spor“ o Štúra uvedme, že proti britkej kritike Štúra zo strany Milana Hodžu vzápätí vystúpil Jozef Škultéty vo svojej práci *Sto dvadsaťpäť rokov zo slovenského života 1790 – 1914*, kde takmer na stopäťdesiatich stranách svojimi argumentmi vyvracia Hodžov teoretický konštrukt a na jednom mieste svojej publikácie píše: „Výroky dr. Milana Hodžu sú napospol také neodôvodnené a neobozretné, nerozmyslené, že čitateľ jeho knihy pozastavuje sa miesty so strany na stranu, ako mu môže tak nezáležať na spisovateľskej reputácii, na úvere svojho slova“ (Škultéty 1920, 89).

Na záver našej krátkej úvahy uvádzame, že sme v nej venovali selektívnu pozornosť niektorým podnetným statiam z vedeckého podujatia, ktoré sa zaoberalo skúmaním najmä štúrovskej národno-obrodenskej aktivity a problematiky z rôznych uhlov pohľadu i z pohľadu rôznych vedných disciplín. Ich prínosom je aj to, že vo svojom referenčnom rámci

prekračujú monodisciplinárne stanoviská a vykazujú identifikovateľné interdisciplinárne aspekty, ako aj historicko-filozofické konotácie skúmaného fenoménu.

Literatúra

- ČARNOGURSKÁ, M. (2016): Prerod Ľudovíta Štúra z ortodoxného „hegelovca“ na politika, obhajujúceho obojstranne súčinnú dialektiku protikladných častí existujúcej spoločenskej reality. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 229-256.
- DEMMELE, J. (2016): Štúrovci a slovenská verejnosť. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 97-118.
- HODŽA, M. (1920): *Československý rozkol. Príspevky k dejinám slovenčiny*. Turčiansky sv. Martin.
- HUDYMAČ, A. (2016): Vyrozprávať seba. Automytologizačné stratégie v listoch Ľudovíta Štúra. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 269-282.
- KODAJOVÁ, D. (2016): Dve posolstvá Ľudovíta Štúra. Kultúrno-historický význam diel Slovanstvo a svet budúcnosti a O národných písních a povéstech plemen slovanských. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 203-228.
- KOLLÁR, K. (1990): Problém česko - slovenskej vzájomnosti v chápaní M. Hodžu. *Filozofia*, 45 (5), 530-539.
- KOLLÁR, K. (2015): O niektorých predpokladoch utvárania základov národnej filozofie v Uhorsku v 19. storočí. *Filozofia*, 70 (10), 865-872.
- KOLLÁR, K. (2016): K niektorým vybraným problémom novších dejín slovenskej filozofie. *Filozofia*, 71 (10), 881-891.
- MÉSZÁROS, O. (2014): Dejiny národných filozofií v stredoeurópskom kontexte. (Niekoľko metodologických poznámok). *Filozofia*, 69 (10), 725-736.
- MÉSZÁROS, O. (2016): Hegel v maďarskej a slovenskej filozofii 19. storočia. *Filozofia*, 71 (10), 845-857.
- ONDREJOVIČ, S. (2016): K Štúrovmu výberu bázy pre spisovnú slovenčinu. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 331-340.
- PICHLER, T. (2016): Štúrov etnický entuziazmus ako politika túžob, nádejí, ideí a moci. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 15-32.
- SCHMARCOVÁ, E., ZAJAC, P. (2016): Úvod. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 9-14.
- ŠKULTÉTY, J. (1920): *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života. 1790 – 1914*. Turčiansky sv. Martin.
- ZAJAC, P. (2016): Paradoxy slovenského romantického hnutia. In: Zajac, P. (ed.): *Štúr, štúrovci, romantici, obrodenci*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry, 33-80.

Príspevok vznikol ako čiastkový výstup grantového projektu VEGA 2/0172/17 *Problémy recepcie a spracovania dejín filozofického a politického myslenia na Slovensku: multifokálny prístup*.

Karol Kollár
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: filokoll@savba.sk